

տանի հասակում. մէկն աւետարան է, նորա վարժութեան և դաստիարակութեան համար, միւսն էլ, մակարեբերի է, որպէս շարունակութիւնն աւետարանական ուսման: Առաջինը գրուած է 1279 թուին, երկրորդը գրուած պիտի լինի նորանից ոչ շատ ուշ, հաւանօրէն 1280 թուին, յամենայն դէպս 1284 թուից առաջ, երբ նոյն Վախտանգին յիշուած ենք տեսնում ուրիշ առթիւ, արդէն իբրև մեկնասո. մենք կը տեսնենք, որ մինչև իսկ հիմունքներ ունինք կռահելու, թէ սրտեղ պէտք է զըրուած լինին այդ ձեռագիրները և թէ ինչո՞ւ պատանի Վախտանգը «պատրոն» է կոչուած: Խնդիրն աւելի ևս ակնհերև է դառնում, երբ համեմատում ենք երկու ձեռագիրները գիրն(*) ու արուեստը, որ կատարելապէս նոյն են, թէև աւետարանի մէջ զրիչը իւր անունն է յիշում՝ «Եւ զգծողս զվարդան յիշման արժանի արարէք», իսկ Վախտանգի պատկերին կցուած մակագրութեան մէջ միայն ծնողների՝ Սարգիս և Թագուհի: Անշուշտ գրչի անունը վերջին և մեծ յիշատակարանի մէջ կը լինէր, որ պակասում է այժմ:

Վախտանգի մասին աւելի մանրամասնութիւններ է տալիս Յովհաննէս Երզնկացին իւր Յաղագս երկնային շարժման աշխատութեան նախագրութեան մէջ(**): «Ես նուստ Յոհ. Եզնկայեցի աշակերտ հոգելից հօրն և սբ. վրին. Վ.գա., սպասաւոր սբ. գրոց բանի: Ի թու. ՉԿ. պատահեաց զալ ի կողմանս Ածապան թգրութես. աշխարհիս վրաց, ի հոչակաւոր և ի մեծ մայրաքաղաքն ի Տփլիս, Փայտակարան կոչեցեալ ի վիրս պատմողաց: Եւ հանդիպեցաւ խօսել մեզ բան քարոզութի. ի դուռն եկեղեցոյն մեծապատիւ և խոհեամիտ և մեծ իշխան հայոց պր. Բարեմատինին, զոր շինեալ էր Ածասէր և բարինոգի հայրն նորա պր. Ոմեկն: և էր խօսեցեալ բանն Յղգս. երկնային շարժմանն, վս. որոյ ախորժելի եղև զուար-

թամիտ պատանոյն Վախտանգա, որ էր որդի կրտսեր հոչակաւոր անուան պր. Ոմեկին, և մայրենի ազգաւ թոռն մեծ իշխանին Ջալալի տն. Խաչենոյ, որդի մօր բարեպաշտի, որ էր Բի. օրինօքն զարդարեալ հոգի, և ի խնդիր բանիս յորդորոզ զորդի. սա խնդրեաց ի մէնջ յղգս. երկնի և նորին շարժմանն: յոր հարկեալ յորդորեաց զտկարութիւս մեր մեծազգեպն տր. Յոհ. ազնուական զարմից եւ բարէտոհմիկ հարց ծնունդ. որ և շարժեալ ի սիրոյ և ի յուսոյ խնդրողաց և ակնառեալ ի պատուոյ շնորհաշուք տն., և զերապատիւ եկեղեցոյ գլխոյն, ի նրբաշաւիղ և ի կորովամիտ բանից սբ. հարցն եւ վրտաց մերոց. և իմաստախոհ արանց պարզեալ, գրեցի համառօտ բանիւ և աշխարհական խօսիւք վս. գիւրաւ հասկանալի լինել ընթերցողաց»:

Հայ գիտնական Մելքիսեղբէգով պարզել է, որ Երզնկացու Նախագրութեան մէջ ակնարկուած եկեղեցին Մայրանի Ս. Գէորգ, կաթողիկէ կամ Բերդի մեծ եկեղեցին է(*), և որովհետեւ «պատրոն» է կոչուած Վախտանգը, կարելի է եզրակացնել, որ երկու ձեռագիրներն էլ գրուած են այսատեղ(**): Նախագրութեան մէջ յիշուած «բարէտոհմիկ հարց ծնունդ» Յովհաննէս եպիսկոպոսը Հաղբատի Դոփեան նշանաւոր եպիսկոպոսն է, ԺԳ. դարում նոյնանուն երրորդը, Համադասպի յաջորդը. յաճախ յիշատակուած Հաղբատի եւ շրջակայքի արձանագրութիւնները մէջ, ինքն էլ նշանաւոր շինարար, գրչութեան և վրտութեան հովանաւոր: Նա է կանգնել Հաղբատի Ամենափրկիչ կոչուած փառաւոր խաչարձանը, զարգարուած հետսքրքրական պատկերաքանդակներով, շինել «ըզգրքատուն և դսրահ նորին», կազմել է տուել «զմեծածախ պահարանն Բրդաձո-

(*) Bulletin de l'Institut Caucasicn d'hist. et d'archéologie. 111. 1925. p. 49. ուսեբէն:

(**) ԺԳ. դարում «պատրոն» բառը յատկացուած էր եկեղեցիների շինող կամ հովանաւոր իշխաններին, քնականարար եւ նրանց անմիջական ժառանգներին. «պատրոն» էին կոչուում նաեւ զերազս իշխանները կամ թագաւորները իրենց ենթարկուած իշխանների նկատմամբ. տ. մեր «Քաղաքականք կամ Պռոշեանք». 1928. եր. 71: Երրորդ՝ մասնաւոր նշանակութեամբ քիչ յետոյ:

(*) Համեմատել պէտք է պատկ. 8 եւ 1. 4 եւն.:
 (***) Տպագրուած է «Տետրակ համառօտ եւ լի իմաստնախոն բանիւք» վերնագրով, 1792 թուին Ն. Նախիչեւանում, Յովսէփ արքեպիսկոպոս Արղութեանի հրատարակութեամբ: Մենք օգտուում ենք էջմ. N 2173 ձեռագրից, 150ա: